

Grada

Vlatko Dolančić

(Nadbiskupijski arhiv u Đakovu)

DVA PISMA O PRODORU SRBIJANSKE VOJSKE U SRIJEM 1914. GODINE (IZ NADBISKUPIJSKOGA ARHIVA U ĐAKOVU)

UDK 94(497.5Srijem)"1914"(093)

DOI 10.22586/ss.22.1.10

Stručni rad

Primljeno: 24. 11. 2021.

Zapisi očevidaca o događanjima iz prošlosti važan su izvor podataka o samim događajima, posebno ako se radi o ratnim zbivanjima. Na samom početku Prvoga svjetskog rata srbijanska je vojska, nakon Cerske bitke, prodrila na teritorij Austro-Ugarske Monarhije, u Srijem i Bosnu. O prodoru srbijanske vojske u Srijem u Nadbiskupijskom arhivu u Đakovu svjedoče dva pisana izvještaja ondašnjeg župnog upravitelja iz Hrtkovaca, katoličkog svećenika Martina Firingera. Donosimo cjeloviti tekst pisama s pojašnjenjima i komentarima. Ova dva pisana izvještaja mogu biti dodatni izvor za manje poznate činjenice i događaje iz vremena Prvoga svjetskog rata na području Srijema.

Ključne riječi: Austro-Ugarska Monarhija, Srijem, Hrtkovci, vojska, crkva, Prvi svjetski rat

Uvod

Nakon početka Prvoga svjetskog rata, odnosno objave rata Austro-Ugarske Monarhije Kraljevini Srbiji 28. srpnja 1914. godine i nakon neuspjeha austro-ugarske vojske tijekom bitke na Ceru,¹ vodstvo srbijanske vojske

¹ Jedna od prvih većih bitaka u Prvom svjetskom ratu. Vođena je kod planine Cer u zapadnoj Srbiji između postrojbi austro-ugarske vojske pod zapovjedništvom Oskara Potioreka i vojske Kraljevine Srbije pod zapovjedništvom Stepe Stepanovića u razdoblju od 12. do 20.

odlučilo se početkom rujna 1914. godine, na zahtjev svojih velikih saveznika (prvotno Rusije, a zatim i Francuske, koje su imale znatnih problema s prodorima njemačke i austro-ugarske vojske na svoja područja), na prodor u teritorij ondašnje Austro-Ugarske Monarhije, kako bi zadržavanjem austro-ugarskih vojnih snaga na području Srijema rasteretile svoje gore spomenute velike saveznike njemačkog i austro-ugarskog vojnog pritiska na bojišnici i time saveznicima olakšala položaj.² Vojna akcija srbijanske vojske započela je 6. rujna 1914. godine: dio srbijanske vojske ušao je na područje Srijema, koji je u ono vrijeme bio u sastavu banske Hrvatske (Trojedne kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, a koja je u ono vrijeme bila sastavni dio Zemalja ugarske krune) i Austro-Ugarske Monarhije, te je zauzeo neka mjesta. Ova se vojna akcija u srbijanskoj vojnoj povijesti naziva „Srijemska ofenziva“. Dio je srbijanske vojske prodro i na područje današnje Bosne i Hercegovine, te došao do Pala pored Sarajeva. Na području Srijema, zauzeta su mjesta Kupinovo,³ Hrtkovci⁴ i Zemun⁵ – područje od Novih Banovaca⁶ na Dunavu do Hrtkovaca na Savi, a srbijanska vojska je došla i pred Staru Pazovu i Golubince.⁷ Protunapad austro-ugarske vojske je počeo 12. rujna 1914. godine, nakon kojega se srbijanska vojska povukla preko Save i vratila se na početne položaje. Zadnje postrojbe srbijanske vojske su se vratile na položaje s desne strane rijeke Save 13. rujna 1914. godine.⁸

---

kolovoza 1914. godine. Pobjedu je odnijela vojska Kraljevine Srbije. Vidi: *Enciklopedija Leksikografskog zavoda*, sv. 2 (Zagreb, 1956), 17, „Cer“.

² Dario Španović, „Bitka na Legetu (Bitka kod Čevrntije)“ u: *Srijem u Prvom svjetskom ratu 1914.-1918.*, ur. Stjepan Prutki (Vukovar, 2016), 186-187. Također, Aleksandar Lukić, „Srpsko-austro-ugarske borbe na donjoj Savi 1914. godine“, u: *Rijeka Sava u povijesti*, ur. Branko Ostajmer (Slavonski Brod, 2015), 458.

³ Naselje u općini Pećinci u Srijemskom okrugu, Vojvodina, Republika Srbija. Prema: [https://www.wikiwand.com/hr/Kupinovo_\(Pe%C4%87inci,_Srbija\)](https://www.wikiwand.com/hr/Kupinovo_(Pe%C4%87inci,_Srbija)), pristupljeno 6. svibnja 2022. godine.

⁴ Mjesto u Srijemu naseljeno većinski katolicima do 90-ih godina 20. stoljeća. Katolička Župa svetog Klementa u selu je ustrojena 1786. godine. Mjesto je poznato i iz vremena raspada SFR Jugoslavije, kada je dio stanovnika katolika, Hrvata bio prisiljen napustiti svoje domove i odseliti iz Hrtkovaca. Vidi: Biskupija Đakovačka ili Bosanska i Srijemska, *Šematizam 1999./2000.* Priredio Antun Jarm (Đakovo, 2000), 59.

⁵ Zemun je mjesto na krajnjem istoku Srijema, danas uklopljeno u Novi Beograd. Katolička župa se u Zemunu spominje još 1332. godine, a obnovljena je 1721. godine, nakon protjerivanja Turaka. Vidi: *Šematizam 1999./2000.*, 104.

⁶ Mjesto u Srijemu. Katolička župa je u Novim Banovcima osnovana 1789. godine. *Šematizam 1999./2000.*, 68.

⁷ Dva naselja koja se nalaze gotovo na krajnjem istoku Srijema – Stara Pazova se nalazi relativno nedaleko od Dunava, a Golubinci nešto zapadnije. U Golubincima je Župa svetog Jurja mučenika ustrojena 1771. godine, a Stara Pazova je filijala navedene župe. Vidi: *Šematizam 1999./2000.*, 57 i 128.

⁸ Vidi: Ljiljana Dobrovšak, „Srijem na stranicama Ilustrovanog lista za vrijeme Prvog svjetskog rata“ u: *Srijem u Prvom svjetskom ratu 1914.-1918.*, ur. Stjepan Prutki (Vukovar, 2016), 408.

U Nadbiskupijskom arhivu u Đakovu⁹ čuvaju se dva rukom pisana pisma Martina Firignera,¹⁰ upravitelja Župe Hrtkovci, o prodoru srbijanske vojske u Srijem i zauzeću Hrtkovaca tijekom rujna 1914. godine i posljedicama navedenog prodora u Hrtkovcima.

Prvo pismo¹¹

Prvo je pismo Firinger napisao 20. runa 1914. godine u svojem rodnom mjestu, Velikoj Kopanici,¹² kamo se sklonio od srijemskih ratnih događanja. Upućeno je Duhovnom stolu u Đakovu, ustanovi koja je zajedno s biskupom na čelu vodila (upravljala) ondašnju Bosansku ili Đakovačku i Srijemsku biskupiju.¹³ Iako se gotovo sa sigurnošću može utvrditi kako on nije dočekao

⁹ Nadbiskupijski arhiv u Đakovu privatni je i crkveni arhiv čiji je vlasnik Đakovačko-osječka nadbiskupija, odnosno nadbiskup. Nalazi se u sastavu kampusa Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Đakovu i prostore dijeli sa Središnjom nadbiskupijskom i fakultetskom knjižnicom u Đakovu. U Nadbiskupijskom arhivu u Đakovu čuva se arhivsko gradivo više (nad)biskupijskih ustanova, osobni arhivski fondovi pojedinih biskupa i svećenika, te manji broj osobnih arhivskih fondova laika (osoba koje nisu bili svećenici) i redovnica/redovnika.

¹⁰ Martin Firinger, svećenik, prvo upravitelj župe, a kasnije i župnik u Hrtkovcima. Rođen je 30. listopada 1864. godine u Velikoj Kopanici, za svećenika je bio zaređen 25. lipnja 1889. godine u Đakovu, a umro je 3. travnja 1925. godine u Rumi. Obnašao je službe kapelana u Trnjanima i Vinkovcima, katehete osnovne škole u Mitrovici, kapelana u Zemunu i u Osijeku u Donjem gradu, zatim je bio upravitelj župe u Golubincima od 1901.-1907. godine, a nakon toga je obnašao službu u Hrtkovcima. Vidi: Antun Dević, *Župe Hrtkovci i Nikinci* (Jarmina 2010), 130; također vidi: Antun Jarm, *Dijecezanski svećenici koji su djelovali na sadašnjem području Biskupije Đakovačke i Srijemske od 1701. do 2003. godine* (Đakovo, 2003), 166. M. Firinger je bio aktivni sudionik „Krvavih izbora u Bošnjacima 1897. godine“, gdje je u to vrijeme obnašao službu kapelana. Vidi: Branko Ostajmer, *Narodna stranka u Slavoniji i Srijemu 1883.-1903.*, doktorski rad (Zagreb 2011), 123, kao i HR-NAĐ-10-593/1897. (HR = Republika Hrvatska, NAĐ = Nadbiskupijski arhiv u Đakovu, 10 = oznaka arhivskoga fonda Ordinarijat ili Duhovni stol, 593/1897. = urudžbeni broj konkretnog spisa). U daljnjem tekstu arhivsko gradivo Nadbiskupijskoga arhiva u Đakovu citirat će se na ovaj način.

¹¹ HR-NAĐ-10-1218/1914. Prijepis izvornog teksta ovog pisma vidjeti pod prilogom 2.

¹² Mjesto i općina u Brodsko-posavskoj županiji u Republici Hrvatskoj. Spominje se još u vrijeme srednjeg vijeka, kada je tamo postojala i župa, koja je kasnije zamrla, te je obnovljena oko 1600. godine. Do 1780. godine župa je pripadala Zagrebačkoj biskupiji, a zatim je pripala Bosanskoj ili Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji. Vidi: Anto Pavlović, *Đakovačko-osječka nadbiskupija, nekad i danas* (Đakovo, 2013), 457-458.

¹³ Biskupija sa sjedištem u Đakovu je postojala od srednjeg vijeka, a kako su njeni biskupi došli u Đakovo iz Bosne, nosila je naziv Bosanska ili Đakovačka biskupija. Ta je biskupija 1773. godine „sjedinjena“ sa Srijemskom biskupijom i do 1963. godine nosila je naziv Bosanska ili Đakovačka i Srijemska biskupija, a od 1963. godine Đakovačka ili Bosanska i Srijemska biskupija. Godina 2008. biskupija je uzdignuta na čast nadbiskupije, dobila je ime Đakovačko-osječka nadbiskupija, a Srijemska biskupija se opetovano osamostaljuje, iako ostaje sufraganska biskupija Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji. Uz Srijemsku biskupiju, sufraganska biskupija je postala i Požeška biskupija.

srbijansku vojsku u mjestu, nego je izbjegao prije dolaska Srba u Hrtkovce, on u svojem pismu donosi pojedine važne činjenice o prodoru Srbijanaca u Hrtkovce: podatak kako se pučanstvo razbjeglo iz mjesta još 8. rujna, prije dolaska srbijanske vojske u selo,¹⁴ da se srbijanska vojska zadržala u Hrtkovcima 3 dana,¹⁵ a na odlasku iz mjesta je sve opljačkala i popalila. Piše da se pljački i paležu pridružio i dio domaćih stanovnika Srijema, Srba. Navodi veliku materijalnu štetu na zgradama u mjestu nastalu uslijed ratnih djelovanja i naknadne pljačke i paleža, ali ne spominje ranjene ili poginule stanovnike Hrtkovaca – vjerojatno je razlog tome prije spomenuti bijeg stanovnika iz mjesta prije dolaska srbijanske vojske. Žali se na gubitak osobne imovine, što znači kako je iz mjesta morao otići brzo, ne stigavši uzeti najosnovniju imovinu, te navodi kako su i on i župljani beznadni. Piše kako su od crkvene imovine jedino župna crkva i škrinja s matičnim i drugim župnim knjigama sačuvane, dok je sve ostalo (hrana, pokućstvo, župna kuća i ured) uništeno. U konačnici navodi da je nakon ovog nemilog događaja otišao u Veliku Kopanicu, u svoju kuću, svojim sestrama, odakle pismo i piše, te da će se tamo nalaziti do poboljšanja situacije u Hrtkovcima. Na kraju pisma, koje je bez službenog urudžbenog broja i župnog žiga ili pečata (jer ga ne piše iz Hrtkovaca, nego iz Velike Kopanice), potpisuje se kao „pogorelac“, a ne kao svećenik ili upravitelj župe.

Na poledini pisma stoji urudžbeni žig „Biskupske kancelarije u Đakovu,“ oznaka da je pismo zaprimljeno u Đakovu 21. rujna 1914. godine, a spis ima urudžbeni broj 1218. Nema nacрта (koncepta) odgovora Firingeru, iako je vjerojatno nešto, nekako (pisanim putem, brzojavno, telefonski ili usmeno) gotovo sigurno odgovoreno od strane biskupijske uprave u Đakovu. Na to navodi i drugo Firingerovo pismo, koje je napisao 26. rujna 1914. godine.

Drugo pismo¹⁶

Drugo Firingerovo pismo poslano u Đakovo donosi manje podataka o prodoru srbijanske vojske u Srijem, ali više govori o posljedicama i problemima s kojima se susreću upravitelj župe i vjernici nakon povlačenja Srbijanaca iz Hrtkovaca. Za razliku od prvog pisma, ovo je napisano u Hrtkovcima,

¹⁴ Jasno je da su Hrtkovčani bili obaviješteni o dolasku srbijanske vojske u mjesto. Na žalost, Firinger nije spomenuo razlog zašto su se mještani Hrtkovaca razbjegli, niti kako su za dolazak srbijanske vojske saznali. Gotovo je sigurno da je sa stanovnicima Hrtkovaca izbjegao i Firinger.

¹⁵ Određeni podatci se ovdje ne podudaraju. U *Ilustrovanom listu* broj 13 od 25. ožujka, u kojem je svjetlopis Martina Firingera koji sjedi ispred spaljenog župnog dvora u Hrtkovcima, navodi se kako je župni dvor spaljen 12. rujna 1914. godine. Prema: Dobrovšak, „Srijem na stranicama Ilustrovanog lista za vrijeme Prvog svjetskog rata“, 425.

¹⁶ HR-NAD-10-1247/1914. Prijepis izvornog teksta ovog pisma vidjeti pod prilogom 3.

kamo se Firinger u međuvremenu vratio. Iz pisma se saznaje da Firinger ima problem sa smještajem u selu (hrane je bilo malo i bila je skupa) te kako je škola s 8 razreda u mjestu zatvorena na godinu dana. Učitelji su razmješteni po drugim mjestima, na mjesta onih učitelja koji su poginuli u ratu,¹⁷ i zato nedostaje i orguljaša na župi.¹⁸ Usljed zabrane zvonjenja crkvenih zvona zbog ratnog stanja, crkva (župa) gubi dio svojih prihoda. Javne se zgrade neće dugo vremena obnoviti, a dio stanovnika Hrtkovaca se nije vratio na svoja spaljena ognjišta. Firinger uz izvještaj o stanju iznosi i prijedlog kako riješiti problem pastoralnog djelovanja u župi: predložio je biskupijskoj upravi u Đakovu privremeno dokinuće katoličke župe u Hrtkovicima, i predaju na upravu župniku i kapelanu iz Nikinaca, dok je za sebe predložio upravu župe u Slakovcima.¹⁹

Na poledini pisma stoji urudžbeni žig Biskupske kancelarije u Djakovu, oznaka da je pismo primljeno 30. rujna 1914. godine, a spis ima urudžbeni broj 1247. Ni na ovo pismo nema odgovora (nacrt), iako bi bilo logično da odgovor postoji. Firingerova sugestija o privremenom dokinuću župe u Hrtkovicima nije bila uvažena od strane biskupijske uprave u Đakovu.

Ovo su dakle jedina dva pisma u Nadbiskupijskom arhivu u Đakovu, u arhivskom fondu Ordinarijat, koja govore o ulasku srbijanske vojske u Hrtkovce. Činjenica je kako se o navedenom prodoru srbijanske vojske u Srijem nigdje u službenim spisima ondašnje Biskupije ne piše, niti od strane svećenstva iz Srijema (župnici iz Rume, Zemuna, Nikinaca, Golubinaca... ostali su „nijemi“ i nema njihovih pisama o ovom događaju), a niti u službenom glasilu ondašnje Bosanske ili Đakovačke i Srijemske biskupije, *Glasniku Biskupija bosanske i srijemske*. Zsigurno se nije radilo o događaju kojeg bi se itko rado sjećao i spominjao, jer bi negativno utjecao na moral vojnika i pučanstva Monarhije, pa je zato vladao muk.

Zaključak

Prodor srbijanske vojske na područje Srijema, koji je u to vrijeme bio u cijelosti u sastavu Austro-Ugarske Monarhije, na samom početku Prvoga svjetskog rata, 1914. godine, nije toliko u (znanstvenoj) javnosti spominjan poput nekih drugih vojnih operacija Velikoga rata. Taj je događaj u pisanim izvještajima zabilježio i opisao katolički svećenik, upravitelj Župe Hrtkovci, Martin Firinger u dvama pismima upućenima u sjedište ondašnje Bosanske

¹⁷ Ovo je jedini spomen ljudskih žrtava u Firingerovim pismima, ali i tu se radi o žrtvama rata općenito, a ne ovoga pohoda srbijanske vojske u Srijem.

¹⁸ Učitelji su bili istovremeno i svirači orgulja u crkvama.

¹⁹ Mjesto istočno od Vinkovaca u kojem katolička župa postoji od 1822. godine. Prema: *Šematizam 1999./2000.*, 84.

ili Đakovačke i Srijemske biskupije, Đakovo. Pisma se danas čuvaju u Nad-biskupijskom arhivu u Đakovu. Firinger kratko i podacima šturo opisuje ulazak srbijanske vojske u Srijem i Hrtkovce te posljedice toga prodora: stanovnici mjesta su se razbježali po cijelom području Srijema, pa i šire, sva njihova imovina je opljačkana od strane srbijanske vojske i domaćih Srba, a ono što nije bilo opljačkano zapaljeno je i uništeno. U drugom svojem pismu još je skromnije opisao posljedice navedenog napada, ali ipak dovoljno da se i drugo pismo prikaže kao vrijedan povijesni izvor. Za razliku od npr. Solana Matkovića, katoličkog svećenika koji je u isto vrijeme djelovao u Zemunu, i koji je bio svjedokom ulaska srbijanske vojske u Zemun te ostao u gradu tijekom kratkotrajnog boravka srbijanske vojske u Zemunu 1914. godine, Firinger nije ostao u Hrtkovcima tijekom zauzeća mjesta, pa njegovi opisi nisu ni toliko opširni ni konkretni – on uglavnom više opisuje posljedice koje su ostale nakon prodora i povlačenja srbijanske vojske. Firingerova pisma ipak donose određene podatke koji mogu biti korisni istraživačima i znanstvenicima. Ovim radom sadržaj pisama će biti dostupan svim istraživačima, kao i svima zainteresiranima za ovu tematiku.

Prilog 1: Slika Martina Firingera²⁰

²⁰ Preuzeto iz knjige Antuna Devića *Župe Hrtkovci i Nikinci*, 130.

Prilog 2: Izvorni tekst prvog pisma

„Prečastnom biskup. duh. stolu
U Djakovu.

13ti dan mjeseca rujna bio je za župu hrtkovačku porazan doživljaj – Provališe neprijatelji sa strane sela Platićevo,²¹ u Hrtkovce, dočim su poslije podne dvije srpske divizije preko Save kod brda Gomolava²² na splavima i deregljama²³ u Hrtkovce prodrle. – Do tri dana zadržavao se neprijatelj u mjestu, dakako robeći i pljačkajući sve što god su našli. Župljani su međutim jur 8. rujna t.j. na malu gospojinu²⁴ u brzo ostavili svoje mjesto i pobjegli u Rumu²⁵ i tamo se do povratka zadržavali a neki od njih razbjegli se po Petrovaradinu, Novom Sadu, Vukovaru i t.d...

Pošto su neprijatelji sve poharali i opljenili; pošto su zajedno sa našim domaćim Srbima sav živež²⁶ i posoblje²⁷ odnijeli i razvukli, tada su pri odlasku sve, što god je bolje popalili. – Izgoriše sve škole i svi učiteljski stanovi, hrvatski i mađarski, općina, financijalna straža,²⁸ oružnička postaja, sve gostione, svi dućani, vatreška,²⁹ apoteka,³⁰ lječnik,³¹ bilježnik, župni stan³² i ured sve do temelja.

²¹ Platićevo je Hrtkovcima susjedno mjesto, smješteno nešto južnije od Hrtkovaca.

²² Lokalitet u blizini Hrtkovaca, poznat po arheološkim nalazima iz vremena neolitika do srednjeg vijeka.

²³ Dereglja – riječno plovilo, služi za prijevoz tereta, bez svojega je pogona, ravna dna, uzvodno se tegli; teglenica, mađarski *derelye*, Prema: Vladimir Anić [i ostali], *Hrvatski enciklopedijski rječnik* (Zagreb, 2002), 231.

²⁴ Blagdan Rođenja Blažene Djevice Marije ili Mala Gospa, u Katoličkoj se Crkvi slavi 8. rujna.

²⁵ Grad u središnjem dijelu Srijema.

²⁶ Namirnice i hrana potrebne za život.

²⁷ Pokućstvo.

²⁸ Ova je riječ napisana nečitko.

²⁹ Vjerojatno se radi o paromlinu.

³⁰ Radi se o ljekarni „Kod Marije Pomoćnice“, koju je 1912. godine otvorio Miloš Vezić iz Varaždina. Vidi: Dević, *Župe Hrtkovci i Nikinci*, 207-208. Isti izvor navodi da je ljekarna uništena tijekom 1914. godine.

³¹ Ne misli se na osobu, nego na liječničku ordinaciju koja je izgorjela.

³² Župni je stan sagrađen oko 1826. godine (HR-NAĐ-24, Zbirka kanonskih vizitacija - Vizitacija Hrtkovaca 1853. godine, str. 33), a obnovljen 1917. godine. Vidi: Dević, *Župe Hrtkovci i Nikinci*, 162.

Sa mojim župljanima vratio sam se na garište.³³ Sve mi je izgorjelo do temelja. – Sve posoblje, moja i župna knjižnica,³⁴ odjelo i veš. Ostao sam u jednoj košulji i jednom kaputiću. Neimam konaka, niti što za jelo ni za odjelo. Na ulici shrvan od teškog udarca buljim u one preostale garištne predmete, ne znajući ni kud ni kamo. – Općina je i sama propala i izgorjela, ne može nikom pomoći. Župljani opljačkani ne znaju drugo, nego: Gospodine, što će mo sada? –

Crkva, osim što je sa strane južne tanetima³⁵ izšarana, nije drugo ništa pretrpila... Nju su srećom poštedili. – Župne matice, koje sam bio u sanduku jednom u podrumu sakrio, našli su doduše, ali je nisu dirali. – Naredivši shodno, da, ako bi trebali svećenika za kakovu funkciju, neka idu u Nikince³⁶ župniku, jer njegova je barem kuća ostala čitava, - pa jer nigdje zakloništa, došao sam u Kopanicu svojoj kući, te se kod sestara, do božje volje, nalazim. Potreban mi je mir njeko vrijeme i da se štogod razaberem od teškog doživljaja. –

Ovdje ću pričekati na daljnju odredbu duh. oblasti. – Bio bi i osobno došao,³⁷ nu neimam ni talara³⁸ ni valjanog odijela, - jer mi je sve poharano i izgorjelo. – Sad sam tamo, gdje sam bio prije dvanaest godina. – Kako li se reparirati, odakle sredstva pribaviti, u kakovu budućnost pozivati, to su misli, kojima ne znam izlazka naći.³⁹ –

Velika Kopanica dne 20 rujna 1914.

Martin Firinger
Pogorelac“

³³ Iz ovoga podatka se može zaključiti kako Firinger nije ostao u Hrtkovcima za vrijeme ulaska i boravka srbijanske vojske u mjestu. Neki drugi katolički svećenici poput Solana Matkovića iz Zemuna, koji je ostao u samom Zemunu i tijekom zauzeća grada i o tome vodio dnevnik, puno su pouzdaniji izvor podataka. Vidi: Mato Batorović, „Opis Prvoga svjetskoga rata u Kronici Franjevačkog samostana u Zemunu i ljetopisac o. Solan Matković“ u: *Srijem u Prvom svjetskom ratu 1914.-1918.*, ur. Stjepan Prutki (Vukovar, 2016), 133-168. Na žalost, Firinger nije naveo datum kada je on napustio mjesto, niti kada se vratio u mjesto, ali ni gdje je boravio od trenutka kada je napustio mjesto do povratka u njega.

³⁴ Ovaj podatak potvrđuje i zapisnik kanonskog pohoda Župe Hrtkovci za 1922. godinu. Vidi HR-NAD-24-Vizitacija Župe Hrtkovci 1922. godine, str. 4.

³⁵ Pušćanim zrnima.

³⁶ Mjesto u Srijemu, nedaleko (jugoistočno) od Hrtkovaca, u kojem također postoji katolička župa još od vremena srednjeg vijeka (1332. godine se spominje, obnovljena 1770. i 1807. godine). Prema: *Šematizam 1999./2000.*, 67.

³⁷ Misli, u Đakovo, pred biskupa ili u njegov ured.

³⁸ Talar je svećenička duga haljina koja seže do gležnja. Naziva se i reverendom. Svećenik nosi crni talar, biskup ljubičasti, stožernici (kardinali) nose crveni, a papa bijeli talar.

³⁹ Unatoč ovim tmurnim i pesimističnim riječima, Firinger je i dalje ostao službovati u Župi Hrtkovci, sve do smrti 1925. godine. Dević, *Župe Hrtkovci i Nikinci*, 130.

Prilog 3: Izvorni tekst drugog pisma

„Preč. biskup. duh. stolu u Djakovo. –

Izvješćuje se po istini sledeće:

Pristojnog stana za kućanstvo nije moguće meni ni općini po najboljoj volji u mjestu naći. – Što je bolje bilo, to je ognjem uništeno. U seljačkim vlažnim kućama stanovati, škakljivo je za zdravlje. – živeža malo, a i to je skupo u tolikoj mjeri, da i seljaci očajavaju od brige za budućnost. –

Ponajglavnija i najtežja služba dušobrižnika u Hrtkovci jesu osam⁴⁰ škola sa osam razreda. Ove su sve ukinute na godinu dana, a svi su učitelji porazmješteni po drugim selima, od kojih se učitelji u boju poginuli. – prema tomu i organista u ovoj župi manjka. –

Usljed naredbe županijske oblasti, zabranjeno je svako zvonjenje crkveno. – A ipak zvonjenje jest glavni dohodak crkve. – Valja crkvu uzdržavati, zvonara plaćati i sve ostale potrebštine namirivati, a dohodaka nije. –

Saznajem, da teško i za godinu dana da će se i misliti uzpostaviti izgorjelih javnih zgrada i župnog doma. U ratno doba se ne može misliti na gradjevine. – Svi se župljani baš, nisu se ni povratili, a neki od njih sele se po Bačkoj i Banatu. –

Prema istaknutom bila bi najglavnija služba dušobrižnikova u Hrtkovci i krštenje, provisija⁴¹ i sahrana. – Dakako osim službe božje nedjeljne. –

Prema gore rečenom neka mi se dopusti po mojem nemjerodavnom uvjerenju staviti sledeći predlog, a na uvaženje Preč. duh. oblasti:

Neka bi se župa Hrtkovci – na godinu dana – barem – obustavila, suspendirala, i župi Nikinci pripojila. Župnik nikinački sa stalnim kapelanom neka župu hrtkovačkom upravljaju u gore istaknutim najglavnijim funkcijama... Upravitelj sadašnji župe u Hrtkovci, M. F. neka bi se postavio za privremenog župe upravitelja u Slakovci sve dotle, dok u Hrtkovci ne bi sve u redu bilo, što bi ja s'vremenom duh. oblast ob otom ubavjestio. Životne prilike u mjestu Hrtkovci jesu teške i gorke. Niti dućana niti mesare... Ja za zimu ništa spremnog neimam, jer bo je sve oganj progutao. – Po tudjem stanu godine i više se potezati, jest izključeno. – Na novo pokušstvo namicati po mome nesigurno mjesto – ne bi bilo razumno, pa ga po tudjim stanovima potezati. – Kako za mene tako i za svakog svećenika u Hrtkovci jednako je. – Prama rečenom dakle, opravdan bi bio moj gornji predlog pa molim za što skorije njegovo izvorno i dobrohotno uvažjenje. –

Hrtkovci 26/9 – rujna 1914.

M. Firinger
upr. župe“

⁴⁰ Neobično, ali upravo ova riječ stoji u izvorniku pisma.

⁴¹ Vjerojatno misli na podjelu sakramenta bolesničkog pomazanja.

Summary

TWO LETTERS ON THE BREAKTHROUGH OF THE SERBIAN ARMY IN SYRMIA IN 1914 (FROM THE ARCHDIOCESAN ARCHIVE IN ĐAKOVO)

Records of eyewitnesses of events from the past are significant data sources concerning these events, particularly if they deal with wartime events. At the very beginning of World War I, after the Battle of Cer, the Serbian army invaded Syrmia and Bosnia in the territory of the Austro-Hungarian Monarchy. Two letters from the report of the parish administrator from Hrtkovci, the Catholic priest Martin Firinger, kept in the Diocesan Archive, tell of the breakthrough of the Serbian army in Syrmia. The entire text of the letters, explanations and comments included, is provided in this paper. These two written reports are an additional source of lesser known facts and events from the time of World War I in Syrmia.

Key words: Austro-Hungarian Monarchy, Syrmia, Hrtkovci, army, church, World War I

(Translated by Mica Orban Kljajić)

Kontakt:

Dr. sc. **Vlatko Dolančić**

Nadbiskupijski arhiv u Đakovu, P. Preradovića 17, HR-31400 Đakovo

e-mail: vdolancic@net.hr